

Urszula Litwin, Izabela Piech

Układ funkcjonalno-przestrzenny miasta Proszowice

Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum 3/1, 45-55

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

UKŁAD FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNY MIASTA PROSZOWICE

Urszula Litwin¹, Izabela Piech²

¹ Katedra Geodezyjnego Urządzania Terenów Wiejskich

² Katedra Fotogrametrii Teledetekcji

Akademia Rolnicza w Krakowie

Streszczenie. Celem opracowania jest określenie kształtowania się stref podstawowych: centralnej, pośredniej i peryferyjnej, Proszowic, funkcji, jakie one pełnią, oraz związków zachodzących między strefami a ukształtowaniem przestrzennym formy zbiorowej osiedla i jednostkowych form architektonicznych. Praca porusza również problemy chaotycznego zagospodarowania oraz uporządkowania terenów zainwestowanych, co powinno prowadzić do poprawy jakości warunków życia mieszkańców oraz przywrócenia ładu przestrzennego i społeczno-gospodarczego warunkującego prawidłowy rozwój miasta.

Słowa kluczowe: struktura przestrzenna, kształtowanie stref

WPROWADZENIE

Wpływ środowiska przyrodniczego na organizację przestrzenną terenów osadnictwa miejskiego wyraża się w różnych sposobach dostosowania się człowieka do środowiska, zależących od rozwoju techniki, wiedzy i kultury. Charakterystyka środowiska przyrodniczego wymaga analizy jego poszczególnych elementów: budowy geologicznej, rzeźby terenu, klimatu, wód i gleb oraz syntetycznej oceny warunków przyrodniczych. Na strukturę przestrzenną i sposób użytkowania miasta wpływ mają warunki społeczno-gospodarcze występujące na danym terenie.

Analiza warunków ludnościowych, przemysłu, usług i rolnictwa pozwala na wyjaśnienie, jak obecne warunki społeczne, ekonomiczne i techniczne

wpływają na sposób użytkowania ziemi. Opracowanie materiału rozpoczęto od podzielenia obszaru miasta najpierw na pełne arkusze mapy w skali 1:1000, a następnie w rejonach, gdzie teren był bardziej urozmaicony pod względem pełnionych funkcji oraz gdzie zabudowa była bardziej intensywna, na kwadraty obliczeniowe o powierzchni 1 ha każdy. Po zakwalifikowaniu terenów do poszczególnych kategorii oraz wyznaczeniu kwadratów obliczeniowych przeprowadzono pomiary kartometryczne powierzchni terenów spełniających określone funkcje, w obrębie każdego kwadratu osobno. Pomiary wykonano na mapie ewidencyjnej miasta Proszowic w skali 1:1000. Powierzchnie obiektów wyrównano do powierzchni kwadratu lub arkusza obliczeniowego. Po przeprowadzeniu prac kartometrycznych przystąpiono do sporządzenia bilansu użytkowania ziemi.

W mieście, którego obszar zajmuje ok. 733 ha, przeważają grunty wykorzystywane rolniczo, o czym świadczy udział gruntów ornych (ponad połowa powierzchni terenu – 50,1%) oraz użytków zielonych (23,9%). Uwagę zwraca niski udział sadów i ogrodów (1%) oraz terenów leśnych (0,4%). Pozostałe tereny zielone, które nie są wykorzystywane w sposób rolniczy, zajmują 6,4% powierzchni ogólnej.

Razem formy użytkowania nie mające charakteru zurbanizowanego obejmują prawie 82% obszaru. Pozostałą część terenu zajmują głównie użytki techniczne (15,5%), z czego najwięcej przypada na sieć komunikacyjną (5,5%) oraz część usługowo-przemysłową (4,9% powierzchni ogólnej).

CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA

Warunki ludnościowe

Najbardziej charakterystycznym wyznacznikiem procesów demograficznych jest praktyczna stabilizacja ludności miasta Proszowice. Ludność zamieszkała w mieście (tzw. ludność miejska) stanowiła (wg stanu na koniec 1997 r.) 39,1% liczby ludności całej gminy i co warte podkreślenia odsetek ten uległ obniżeniu w porównaniu z 1988 rokiem. Populacja kobiet o 1,4% przewyższa liczbę mężczyzn. Średni roczny przyrost rzeczywisty (przyrost naturalny + saldo migracji) ludności w latach 1989–1997 wynosił w całej gminie 30 osób i dotyczył tylko ludności zamieszkującej tereny wiejskiej gminy (liczba ludności miejskiej utrzymywała się na poziomie z roku 1988).

Usługi

Funkcją uzupełniającą w gminie, a wiodącą w mieście, jest obsługa rolnictwa i ludności. Obejmuje ona zespół aktywności społeczno-gospodarczych, których jednostki organizacyjne działają bądź w systemie rynkowym, bądź też świadczą swe usługi w ramach publicznych środków finansowych.

Z zakresu obsługi rolnictwa na terenie miasta w różnym zakresie jest zorganizowany skup i zaopatrzenie, obsługa techniczna oraz weterynaryjna.

Brakuje profesjonalnego hurtu rolno-spożywczego. Lukę tę jednak powinny zastąpić powstające tu firmy zajmujące się skupem płodów rolnych, np. giełda rolna. Od sześciu lat, co roku odbywają się Regionalne Targi Płodów Rolnych, na których prezentują się najlepsi producenci rolni, a także firmy zapatrujące rolnictwo w sprzęt zmechanizowany i nawozy. W Proszowicach ma swoją siedzibę Małopolska Hodowla Buraka Cukrowego oraz stacja wykupu tytoniu.

Usługi świadczone na terenie miasta na rzecz osób, gospodarstw domowych, motoryzacji i nieruchomości, charakteryzują się silnie zróżnicowanym rodzajem działalności, począwszy od napraw i usług osobistych, przez naukę indywidualną, po obsługę informatyczno-marketingową oraz techniczną. Większość, bo 74%, usług na terenie gminy skupia się właśnie na obszarze miasta. Większa część podmiotów funkcjonuje w zasobach mieszkaniowych bez wydzielonych pomieszczeń lub w budynkach na działkach mieszkaniowych.

Charakterystyczny jest relatywnie niski stopień nasycenia usługami obsługi ludności przy stosunkowo wysokim udziale usług motoryzacyjnych oraz niski udział w obsłudze działalności gospodarczej firm czy osób fizycznych w zakresie marketingu, konsultingu i informatyki.

Przemysł

Przemysł pełni funkcję dodatkową i obejmuje:

- działalność produkcyjną,
- energetykę.

Przemysł reprezentowany na terenie miasta należy do grupy tzw. przemysłu tradycyjnego, silnie uwarunkowanego koniunkturą i wysoką konkurencją na rynkach zbytu. Jest to w większości przemysł terenochłonny, niskopracochłonny, o dużej sezonowości zatrudnienia. Dysponuje bazą terenową zajmującą na obszarze miasta ok. 10 ha. Można wyróżnić m.in: cukiernię, piekarnię, rzeźnię, ubojnię, tereny poeksploatacyjne, stolarnię, a w ramach energetyki i zakładów obsługujących miasto – Zakład Energetyczny, Uzdatniania Wody, Wodociągów i Kanalizacji, Oczyszczania Ścieków i inne.

Część zakładów produkcyjnych korzysta z zasobów surowcowych znajdujących się na terenie gminy i w jej pobliżu. Jednak w wyniku znacznej liczby zakładów nieczynnych lub działających ekstensywnie następuje niski stopień wykorzystania zarówno tych zasobów, jak i bazy terenowej. Zakłady przemysłowe w dużej mierze są powiązane z rynkiem lokalnym, ponieważ nie są konkurencyjne na zewnętrznych rynkach zbytu. Powodem tego jest brak jednostek silnych kapitałowo i prężnych ekonomicznie, zwiększających możliwości wykorzystania zarówno surowców, jak i zasobów pracy. Cechą przestrzenną tej działalności jest rozproszenie zakładów w strukturze przestrzennej miasta przy intensywniejszym występowaniu rzemieślniczych zakładów wytwórczych również w zespołach mieszkaniowych, w tym w centralnej jego części.

CHARAKTERYSTYKA ŚRODOWISKA GEOGRAFICZNEGO I JEGO OCENA

Miasto Proszowice stanowiące siedzibę władz gminnych i powiatowych znajduje się w północnej części województwa małopolskiego. Powiat obejmuje sześć gmin: Koniuszy, Koszyce, Nowe Brzesko, Pałacznice, Proszowice, Radziemice. Od strony północno-wschodniej graniczy z województwem świętokrzyskim. Gmina Proszowice jest podzielona administracyjnie na 28 wsi i miasto. Miasto znajduje się w odległości 35 km na północny wschód od Krakowa, na trasie z Krakowa do Sandomierza. Zajmuje ono 721 ha i przestrzennie rozciąga się na linii wschód–zachód. Ma kształt wydłużony. Rozkłada się wśród pól uprawnych i zieleni, na falistej wierzchowinie i jej stokach opadających w kierunku doliny rzeki Szreniawy. Miasto jest położone na Płaskowyżu Proszowickim, który jest częścią Niecki Nidziańskiej.

Teren gminy i miasta charakteryzuje się występowaniem rozległych, zaokrąglonych lub spłaszczonych garbów, rozciętych siecią dolin rzecznych (Szreniawa, Ścieklec) oraz dolin okresowo odwadnianych, które mają charakter płaskodenny lub nieckowaty.

Spłaszczenia te leżą na wysokości od ok. 230 do 300 m n.p.m. Główna dolina Szreniawy ciągnie się z zachodu na wschód przez centralną część gminy, przecinając północne krańce miasta. W dnie doliny jest wykształcona rozległa terasa nadzalewowa. Dolina dopływu Ścieklca rozciąga się w kierunku północ–południe, a szczególną cechą jej jest asymetria zboczy.

Ukształtowanie powierzchni terenu sprzyja prowadzeniu rolniczej działalności produkcyjnej. Na obszarze gminy i miasta przeważają (76% UR) tereny bardzo korzystne do tej produkcji ze względu na możliwość zmechanizowania prac polowych i zbiorów płodów kombajnami. Są to płaskie i słabe stoki o nachyleniu do 3° oraz stoki o nachyleniu do 6°, wąskie doliny rzeczne, szerokie doliny nieckowate, tereny płaskie i słabe stoki poprzecinane wąwozami [Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Proszowice. 1998]. Wierzchowiny spłaszczeń i szerokich garbów międzydolinnych oraz stoki i zbocza dolin są zbudowane z lessu. Jest to pył kwarcowy z niewielką domieszką pyłu wapiennego. Mają strukturę mikroporowatą. Są dobrze przepuszczalne dla wody. Na dnie dolin rzecznych Szreniawy i Ścieklca znajdują się aluwia pylaste, które są gruntami o składzie mechanicznym pyłu lub pyłu ilastego, przeważnie wysokim poziomie wód gruntowych (od 2,0 do 0,5 m) i wahaniach zależnych od poziomu wody w korycie rzeczonym.

W obrębie den dolin nieckowatych oraz u podstawy zboczy doliny Szreniawy powstały pyły deluwialne, jako osady nabyte w wyniku spłukiwania lessu z wyższych partii zboczy. Są one gruntami o składzie mechanicznym pyłu ilastego o przeważnie wysokim poziomie wód gruntowych i znacznej zawartości próchnicy.

Typ gleb bezpośrednio wpływa na ich jakość i rolniczą przydatność. Jakość gleb w Proszowicach jest wysoka. Grunty orne klas I–III stanowią 98%

wszystkich gruntów ornych. Te same klasy dla użytków zielonych zajmują 35% tych użytków, jednakże na obszarze miasta obejmują blisko trzykrotnie mniejszą powierzchnię w stosunku do gruntów ornych. Rolniczą przydatność gleb najlepiej charakteryzują kompleksy rolniczej przydatności gleb, które obejmują zespoły różnych i różnie położonych gleb pod względem klimatu i rzeźby. Wykazują podobne właściwości rolnicze i mogą być podobnie użytkowane [Strzemski 1955].

Uwarunkowania środowiska przyrodniczego spowodowały, iż gminę Proszowice zaliczono do pierwszej strefy intensywności rozwoju produkcji rolniczej. Wskaźnik waloryzacji przestrzeni produkcji gminy w skali 100-punktowej dla gruntów ornych wynosi 87,5, a użytków zielonych 70,0 [Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Proszowice. 1998]. Ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (według IUNG), który obejmuje ocenę jakości i przydatności rolniczej gleb, rzeźby terenu, warunków agroklimatycznych i warunków wodnych, jest najwyższy w województwie małopolskim i wynosi 102,8 na 120 pkt możliwych [Koreleski 1993]. Klimat badanego obszaru kształtuje się pod wpływem stanów pogodowych związanych z napływem powietrza różnego pochodzenia. Przeważa napływ powietrza polarnomorskiego (65%). Roczna suma opadów wynosi 700 mm. W gminie przeważają wiatry wiejące z południowego zachodu i zachodu. Średnia prędkość wiatru wynosi 2,2 m/s. Urozmaiczone ukształtowanie terenu gminy powoduje znaczne zróżnicowanie mezoklimatyczne. Wyróżniono na tym terenie trzy klasy bonitacyjne mezoklimatu:

- tereny niekorzystne, które obejmują dna dolin rzecznych Szreniawy i Ścieklca oraz innych dolin bocznych – charakteryzują się krótkim okresem bezprzymrozkowym o dużych wahaniami temperatury i wilgotności powietrza w ciągu doby;
- tereny korzystne, które obejmują tereny wyższej terasy w obrębie dolin rzecznych – występuje tu mezoklimat o dłuższym o ok. 20 dni okresie bezprzymrozkowym i wyższych o 1°C średnich rocznych temperaturach minimalnych niż na dnie dolin;
- tereny bardzo korzystne, które obejmują stoki, garby i wierzchowiny położone powyżej zasięgu inwersji temperatury i wilgotności powietrza, o wyższych o ok. 2–3°C średnich minimalnych temperaturach rocznych oraz dłuższym o 2 miesiące okresie bezprzymrozkowym w stosunku do den dolinnych; są to obszary leżące poza zasięgiem mgieł radiacyjnych, charakteryzujące się łagodnymi dobowymi wahaniami temperatury i wilgotności powietrza.

UKŁAD FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNY MIASTA PROSZOWICE

Struktura przestrzenna małego miasta jest tworzona przez urządzenia powszechne, jakimi są: zabudowa mieszkaniowa, urządzenia obsługi ludności oraz urządzenia obsługi typowej produkcji, a także niektóre elementy infrastruktury, sieć komunikacyjna, zieleni. Kształtowanie struktury funkcjonal-

no-przestrzennej powinno być zatem poprzedzone wyodrębnieniem zgrupowań urządzeń o cechach podobnych lub niesprzecznych oraz podziałem obszaru zainwestowania osadniczego małego miasta na strefy, w zależności od wymagań użytkowych i stopnia intensywności zabudowy.

Według Kachniarza [1979] najlepszym rozwiązaniem jest podział miasta na trzy strefy. Każda z nich powinna charakteryzować się następująco:

- strefa I – obejmuje zabudowę o intensywności średniej i wysokiej, obejmującej zgrupowania zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej oraz zgrupowania urządzeń obsługi. Ze względu na zróżnicowania użytkowe wyodrębniono dodatkowo:
  - strefę IA – obejmującą ośrodek usługowy i zabudowę mieszkaniową wielorodzinną (powinna stanowić sytuacyjne centrum ukształtowania przestrzennego terenów budowlanych);
  - strefę IB – obejmującą ośrodek techniczno-gospodarczy (powinna być zlokalizowana na skraju obszaru zainwestowania, ale stosunkowo blisko ośrodka usługowego);
- strefa II – obejmuje zabudowę o niskiej intensywności. W skład tej strefy wchodzi działki zabudowy jednorodzinnej oraz pojedyncze urządzenia obsługi ludności na działkach zamkniętych, jak szkoła, żłobek, przedszkole;
- strefa III – obejmuje zabudowę ekstensywną (głównie działki zagrodowe).

Obszar tej strefy powinien znajdować się na zewnętrznej części obszaru zainwestowania, gdyż charakteryzuje się dużym zapotrzebowaniem na teren. Poza działkami zagrodowymi mogą znaleźć się tutaj urządzenia obsługi rolnictwa, które wymagają większych powierzchni działek, przy stosunkowo małym wskaźniku intensywności zabudowy (tab. 1).

Anna Adamczewska-Wejchert i Kazimierz Wejchert [1986] na podstawie badanych planów utworzyli teoretyczny typ miasteczka pomyślany jako zespół cech występujących w różnych miasteczkach. Na podstawie tej analizy wydzielili trzy strefy:

I – rynek wraz z przyległymi blokami budowlanymi, przeważnie o zwartej zabudowie, tworzącymi największe skupienie budynków miasteczka, gdzie przeważa handel i rzemiosło;

II – bloki uliczne o mniej intensywnej zabudowie, ograniczonej już skrytaliczowanymi, co do kierunku i szerokości ulicami, gdzie handel i rzemiosło przeplata się z rolnictwem i jego budynkami gospodarczymi;

III – bloki podmiejskie graniczące z obszarami rolnymi, gdzie znajdują się zagrody rolników osiadłych na gruntach o podziale pasmowym lub szachownicowym, typowym dla wsi.

Wymienione trzy strefy różnią się nie tylko zabudową, ale również dojrzałością formy urbanistycznej, podziałami własnościowymi, a także są odmiennie pod względem demograficznym (rys. 1).

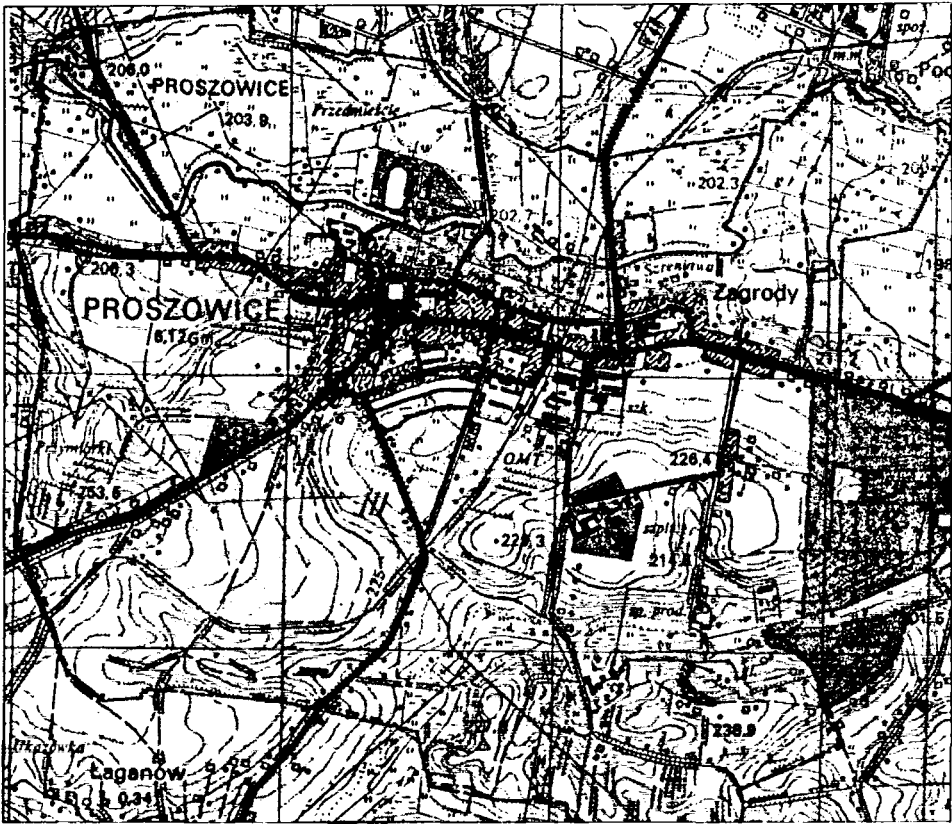
Na podstawie powyższych rozważań, dostosowując do specyficznych warunków, obszar Proszowice podzielono na trzy strefy, dla których wyznaczono funkcje wiodące, uwzględniające istniejące zainwestowanie oraz możliwości rozwoju tych terenów.

Tabela 1. Orientacyjne zasady strefowania obszaru osadniczego
Table 1. Approximate principles of colonial area zoning

		Elementy struktury przestrzennej Elements of spatial structure	
		urządzenia o charakterze powszechnym facilities of general use	
Ekonomiczne kryteria umieszczenia w strefie Economic criteria of location in zone	Cechy wyposażenia terenu Facilities	zabudowa mieszkaniowa i mieszkaniowo-produkcyjna residential buildings and buildings used for residential and production purposes	urządzenia inne o charakterze niepowszechnym other facilities of non-general use
Strefy Zone			
Strefa I A Zone IA	wysoka lub średnia intensywność wykorzystania terenu high or medium intensity of land use	wysoki standard wyposażenia terenu, urządzenia miejscowe high standard of fitting with equipment, local facilities	urządzenia o charakterze powszechnym facilities of general use
Strefa I B Zone IB	wysoka lub średnia intensywność wykorzystania terenu high or medium intensity of land use	Zgrupowania zabudowy wielorodzinnej i ewentualne większe zgrupowania zabudowy szeregowej groups of multifamily buildings and larger groups of terraced buildings	urządzenia o charakterze niepowszechnym other facilities of non-general use
Strefa II Zone II	niska intensywność wykorzystania terenu low intensity of land use of terrain	średni standard wyposażenia terenu medium standard of fitting with equipment	ośrodki usługowe service centers
Strefa III Zone III	ekstensywne wykorzystanie terenu extensive land use the terrain	niski standard wyposażenia terenu, urządzenia własne low standard of fitting with equipment, own facilities	ośrodki techniczno-gospodarcze technical - economic centers
		zgrupowanie zabudowy jednorodzinnej w tym ewent. pojedyncze budynki zabudowy wielorodzinnej including a few multi-family buildings	pojedyncze urządzenia obsługi ludności, w nawiązaniu do ośrodka usługowego single service facilities, supporting the service center
		zgrupowanie zabudowy zagrodowej, w tym ewent. pojedyncze działki zabudowy jednorodzinnej groups of farm buildings, including a few single-family buildings	pojedyncze urządzenia obsługi rolnictwa w nawiązaniu do ośrodka techniczno-gospodarczego single agricultural service facilities supporting the technical - economic center.

Źródło: Pogodziński Z., 1975, s. 552
Source: Pogodziński Z., 1975, s. 552

Rys.1. Podział na strefy miasta Proszowice
 Fig. 1. Zoning of the Proszowice town

Strefa IA – centralna, zajmuje 5,8 ha. Tworzy ją rynek wraz z przyległymi blokami budowlanymi, a więc najstarsza część miasta. Strefę tę charakteryzuje zabudowa o wysokim wskaźniku intensywności (0,54) oraz dużym jej skupieniu (26,3%). Część mieszkalną (9,6%) stanowią domy jednorodzinne o charakterze zwartym i nieliczne formy bliźniacze. W część mieszkaniową wbudowana jest sieć handlowa i gastronomiczna (sklepy, cukiernie, restauracje). Łączny obszar terenów usługowych wynosi 1,1 ha, co stanowi 16% powierzchni strefy. Strefa charakteryzuje się małymi możliwościami rozwoju w zakresie budownictwa, gdyż tereny niezabudowane zajmują tylko 0,03 ha, a podział na parcele jest niemożliwy ze względu na ograniczenie bloków przyrynkowych wymiarami rynku oraz małe powierzchnie istniejących parcel. Możliwe jest jedynie zastępowanie starej, niszczonej zabudowy nową.

Strefa IB – zajmuje powierzchnię 19,7 ha. Jest to miejsce krzyżowania się tras codziennych połączeń wewnętrznych miasta, a także ruchu tranzyto-

wego. Powoduje to znaczne jej ożywienie, a tym samym niejako „odsuwa” rynek i jego dawny „historyczny” ośrodek na drugi plan. Z drugiej jednak strony ruch tranzytowy powoduje uciążliwości w życiu codziennym mieszkańców. Strefa charakteryzuje się wysokim stopniem zagospodarowania (wskaźnik intensywności zabudowy wynosi 0,51), a udział terenów zabudowanych wynosi 19,6% powierzchni ogólnej tej strefy. Obok zabudowy jednorodzinnej, tworzącej układy grupowe lub szeregowe, usytuowana jest cała zabudowa wielorodzinna, jaka znajduje się w mieście. Tereny mieszkalne stanowią 8,6% powierzchni strefy. Oprócz funkcji typowo mieszkaniowej, strefa ta pełni funkcję centrum usługowego. W zabudowę mieszkaniową są „wtopione” następujące obiekty: urzędnictwa administracji publicznej i gospodarczej, łączności, urzędnictwa obsługi ludności i inne. Strefa ta pełni więc funkcję także mieszkaniowo-usługową, ale o przewadze usług o charakterze administracyjnym i handlowym. Koncentracja urzędów obsługi ludności, zwłaszcza mających charakter ponadlokalny, powoduje, że oprócz wynikających stąd funkcji użytkowych, wytwarzają się wyższe funkcje społeczne. Polegają one na kontaktach społecznych ludności z obszaru miasta, a także przybywającej spoza tego obszaru.

Strefa II – pośrednia, zajmuje obszar 54,2 ha. Charakteryzuje się średnim stopniem intensywności zabudowy (wskaźnik wynosi 0,25). Użytki techniczne zajmują ok. 55% powierzchni strefy. Wśród nich zaznaczają się tereny usługowe oraz komunikacyjne. Tutaj są zlokalizowane obiekty usługowe zajmujące duże powierzchnie terenu lub charakteryzujące się dużymi kubaturami budynków. Strefę tę charakteryzuje zabudowa jednorodzinna (6,9%), zwarta, ciągnąca się wzdłuż głównych ulic. Przede wszystkim ma charakter zabudowy wolno stojącej i bliźniaczej z pasmami skupionej zabudowy zagrodowej. Zabudowa ta jest usytuowana na działkach w pobliżu ulicy, kryjąc budynki o charakterze gospodarczym.

Strefa druga pełni funkcję mieszkaniową oraz ośrodka techniczno-gospodarczego, w którym znajdują się urzędnictwa obsługi rolnictwa i ludności wraz z położonymi w pobliżu targowiskiem i giełdą rolną. Ze względu na swój charakter, obiekty techniczne i gospodarcze w miarę możliwości powinny być zlokalizowane na zewnątrz obszaru osiedleńczego. W tym przypadku istniejący stan zagospodarowania pozwala na izolację tej przestrzeni poprzez obudowę pasmami krzewów i drzew.

Strefa III – peryferyjna (zagrodowa) strefa zagospodarowania ekstenzywnego, obejmuje obszar 653,3 ha gruntów. Teren ten w 84% jest użytkowany rolniczo. Tylko ok. 10% stanowią użytki techniczne. Są to głównie tereny komunikacyjne oraz powstałe na obrzeżach strefy zainwestowanej zakłady produkcyjne, energetyczne oraz Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna. Strefa ta jest terenem produkcji rolnej ze względu na użytki rolne. Na skraju strefy zainwestowanej są także tereny produkcyjne oraz rekreacyjne.

WNIOSKI

Główną funkcją pełnioną przez miasto powinna być obsługa ludności i rolnictwa. Punkty obsługujące rolnictwo powinny skupiać się w strefie pośredniej i peryferyjnej ze względu na uciążliwość, jakie mogą ze sobą nieść dla strefy mieszkaniowej. Powinny one mieć dogodne połączenia z siecią dróg zewnętrznych.

W zakresie obsługi ludności, która powinna rozwijać się w strefie centralnej i pośredniej wskazane są następujące rozwiązania:

- podniesienie standardu proponowanych usług publicznych, w tym o charakterze ponadlokalnym;
- urządzenie i uporządkowanie pod względem użytkowym i estetycznym przestrzeni publicznych jako miejsc realizacji wyższych funkcji społecznych;
- wzbogacenie oferty rekreacyjno-kulturalno-wypoczynkowej w zakresie poprawy jakości wyposażenia technicznego istniejących obiektów oraz zwiększenia ich ilości. Celowym jest lokowanie ich w pobliżu istniejących zasobów na niewykorzystanych terenach wzdłuż rzeki Szreniawy;
- zwiększenie liczby miejsc pracy w sferze pozarolniczej wynikającym z przyrostu liczby ludności w wieku mobilnym.

Funkcjami dodatkowymi w mieście powinny być przemysł i budownictwo. W tych sferach istotne będzie:

- lokalizowanie większych ośrodków przemysłowych w strefie peryferyjnej ze względu na istniejące tam zasoby terenowe oraz odseparowanie od strefy mieszkaniowej;
- lokalizacja drobnej wytwórczości także w strefie pośredniej w powiązaniu z punktami usługowymi;
- wykorzystanie terenów po zamkniętych zakładach przemysłowych pod nowe inwestycje związane z przemysłem;
- przeznaczenie obszaru miasta jedynie pod inwestycje mało szkodliwe dla środowiska;
- zastępowanie starej i niszczonej zabudowy nową oraz wykorzystanie istniejących zasobów terenów budowlanych w strefie centralnej pod warunkiem zharmonizowania form nowych budynków z lokalnymi tradycjami i otoczeniem;
- rozwój mieszkalnictwa w formie domów jednorodzinnych lub też wielorodzinnych, które swoim wyglądem będą wpasowane w otaczający krajobraz;
- podniesienie wartości estetycznych oraz ochrona zespołu staromiejskiego jako głównego elementu kompozycji przestrzeni miejskiej.

Ukształtowanie właściwej fizjonomii miasta, co prawda nie sprowadza się tylko do zagadnień z zakresu planowania terenów osiedlowych i urządzania geodezyjnego, ale ma charakter interdyscyplinarny. Tylko właściwa współpraca wielu fachowców pozwoli na racjonalne zagospodarowanie przestrzeni oraz zachowanie i rozwinięcie walorów trójwymiarowych małego miasta.

Ważne wydaje się pytanie, czy można sobie wyobrazić jakiś docelowy obraz miasteczka, jeśli jego struktury i funkcje ulegają nieustannym przemianom. Takiego modelu oczywiście nie ma. Tylko od nas zależy jego oblicze.

Kształtuje się ono zwykle pod wpływem trzech kryteriów:

- użytkowego – nastawionego na wygodę użytkownika i sprawność funkcjonowania urządzeń i układów zagospodarowania przestrzennego oraz na zapewnienie prawidłowych biologicznych warunków środowiska;
- ekonomicznego – nastawionego na ekonomikę inwestowania i eksploatacji urządzeń i układów, a w tym zwłaszcza na wykorzystanie ziemi oraz na ekonomikę sieciowego wyposażenia inżynieryjnego;
- emocjonalnego – obejmującego warunki współżycia społecznego i pełnienia wyższych funkcji społecznych, walory estetyczne środowiska, warunki kulturowej ciągłości jego kształtowania oraz integralnego powiązania ze środowiskiem przyrodniczym.

Ukształtowanie właściwej struktury miasta, która będzie spełniała wymienione funkcje, a zarazem racjonalnie je łączyła, powinno mieć swój wyraz w planach zagospodarowania przestrzennego Proszowice.

PIŚMIENNICTWO

Adamczewska-Wejchert H., Wejchert K., 1986. Małe miasta. Arkady, Warszawa.

Kachniarz T., 1993. Zagospodarowanie przestrzenne małych miast. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej. Wydawnictwo Akcydensowe. Warszawa.

Koreleski K., 1993. Przyrodnicze podstawy użytkowania rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Skrypt AR w Krakowie.

SPATIAL – FUNCTIONAL SYSTEM OF THE PROSZOWICE TOWN

Abstract. The objective of the present study was to determine three basic zones of the Proszowice town, i.e. central, transition and peripheral, their functions and correlations between them and spatial management including the collective form of a housing estate and particular architectural forms. The paper focuses also on the problem of chaotic management of developed areas and the necessity to make it more efficient and orderly. This should allow to improve the living conditions of residents of these areas, and to restore the spatial and social-economic order indispensable for harmonious urban development.

Key words: spatial structure, shaping of zones.

Zaakceptowano do druku: 2004.05.04

Accepted for print